

Толас Радзілы

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ
ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

№ 38 5 кастрычніка 1995 г.

(2440) Выдаецца з 1955 г. Цана 800 рублёў.

ДЗЯРЖАЎНАМУ ЛІТАРАТУРНАМУ МУЗЕЮ ЯНКІ КУПАЛЫ – 50 ГАДОЎ

БАЖНІЦА КУПАЛАВА ДОМУ

Стаім мы перед будучыняй нашай
І ўсё варожым, сочым ейны ход...

Янка КУПАЛА.

У восеньскай беспрытульнасці самотна кружляе адзіночны лісток, састарэлы, змораны. Падумалася-суцешна: ён шукае сваё гняздо, дом свой шукае ў бязмежнасці свету. Адарваны ад галінастай кроны магутнай сілаю часу, адаблены ад камля-асновы, маленькі адхілы атам памяці, лісток ляжа на дол, як сыходзім усё мы, жывыя істоты зямныя, у ціхую нябытнасць. Сыходзім, каб немінуча вярнуцца і зноў надаваць утульнае цёплае жылло — дом. Сыходзім, а дамы нашыя, хаты родныя застаюцца і прымаюць новых насельнікаў — паязджанаў сусветных, і развітаюцца аднойчы з нашымі дзецьмі, каб калыхаць унукаў. Хаты нашыя — зыбкі ў спрадвечнай мітусні і калатнечы будняў — ці не самыя верныя і самыя адданыя зберагальнікі спадчыны! У дамах нашых планетных

не сціраюцца нашыя пазнак-сяды, не знікае копішні дотык даланёў, не выдзімаецца подых наш гаспадарскі. У хатах нашых нерушна жыве часцінка душы, нібыта праменьчык танюткі, што пранізвае запатою ніцінаю чуйную прастору чалавечага часовага. І жудаснай змярцвеласцю пахне ад кінутых сляпых-хацінаў і астылых печаў, ад нямых калодзежных жураўлёў і збур'яных палеткаў. Жахам бяспамяцтва пахне, бязвернасці схаладнелай. Схавацца хочацца пад ціхі дах старога прадзедавай хаты ці хоць бы ў каменныя сцены сённяшніх нашых кватэраў-прыстанкаў. Схавацца і адкаснуцца, учапціцца за ўратавальнае валаконца роднай павязі.

НА ЗДЫМКУ: музей Янкі КУПАЛЫ ў Мінску.

[Заканчэнне на 4-й стар.]

"КЕНТ" – САВЕЦКІ РАЗВЕДЧЫК АНАТОЛЬ ГУРЭВІЧ

ДОЎГАЕ ВЯРТАННЕ

Анатоль Маркавіч Гурэвіч. Урадзінец Віцебскай вобласці. Савецкі разведчык, у гады вайны ён знаходзіўся за мяжой на нелегальнай рабоце. У перапісцы з "Дырэктарам" — начальнікам Разведупра — ён карыстаўся псеўданімам "Кент". Тэрмін даўнасці дазваляе ўзняць заслонку тайны над некаторымі старонкамі яго незвычайнай біяграфіі, сказаць праўду аб тым далёкім часе, падзеях, удзельнікам і сведкам якіх ён стаў.

Доўгія гады ён жыў, змушаны маўчаць пра сваё мінулае. У свой час "Кенту" загадалі: пра ўсё ўбачанае і пачутае за мяжой і дома — нікому ні слова. Але час бярэ сваё...

У першых шэрагах барацьбы з антыфашызмам былі, несумненна, героі "Чырвонай капэлы". Але вось парадокс: савецкая разведка ніколі не стварала ніякай арганізацыі пад такой назвай. Не называлі сябе так і самі падпольшчыкі, і іх сябры.

Тым больш не было кіраўніка ці якога-небудзь шэфа "Капэлы".

Для барацьбы супраць многагалосых радыёперадатчыкаў, што загучалі з моманту нападу Гітлера на Савецкі Саюз, фашысцкае кіраўніцтва, ачуўшыся ад нечаканасці, стварыла спецыяльную каманду, у якую ўвайшлі контрразведчыкі, следчыя, сшычкі гестапа, радысты і дэшыфравальшчыкі абвера. Кодавай назвай зондэркаманды і заведзенай ёю справы "аб змове і дзяржаўнай здрадзе" сталі словы "Чырвоная капэла".

АСОБАЕ ЗАДАННЕ

У красавіку 1939 года "Кент", наведваючы папярэдне шэраг еўрапейскіх краін, перайшоў бельгійскую мяжу. 17 ліпеня ён зарэгістраваўся ў Бруселі па пашпарту N 4649, выдадзенаму на імя ўругвайскага грамадзяніна Венсена Сьеры. Пашпарт быў выданы 17 красавіка 1936 года ў сталіцы Уругвая і не выклікаў ніякіх падзэрэнняў у бельгійскіх пагранічнікаў.

Менш чым праз год, у маі 1940 года, "Кент" у прысутнасці прадстаўніка Цэнтра прыняў

кіраўніцтва бельгійскай групай. Да гэтага яе ўзначальваў Леапольд Трэпер — "Ота".

Раптоўны і сакрушальны ўдар фашысцкага вермахта па Бельгіі і яе акупацыя значна ўскладнілі становішча і ўмовы работы разведчыка. Неабходна было стварыць новае прыкрыццё, "дах", з дапамогай якога можна было растлумачыць паходжанне яго сродкаў, атрымаць магчымасць свабодна перамяшчацца і наладжваць неабходныя сувязі. Такім "дахам" магло стаць камерцыйнае

прадпрыемства. Так з'явілася на свет экспертна-імпартнае акцыянернае таварыства "Сілекса", прэзідэнтам якога стаў "Кент".

Іншы раз пра разведчыка гавораць: і адзін у полі воін. Гэта справядліва, але толькі часткова. Разведчык у тыле праціўніка падтрымлівае сувязь з Цэнтрам, старанна маскіруючы і аберігаючы яе. Ён канспіратыўна сустракаецца з калегамі, калі гэта санкцыянавана, кіруе сеткай аператыўнай агентуры і асабліва даражыць крыніцамі інфармацыі. Увогуле, атрымліваецца грунтоўная гаспадарка. Так было і з "Кентам". Ён сам спачатку падтрымліваў радыёсувязь з Цэнтрам. Потым радыстам рэзідэнтуры стаў афіцэр ваеннай разведкі Міхаіл Макараў, па пашпарту — уругваец Карлас Алама, па псеўданіму — "Хемніц".

[Працяг на 3-й стар.]

ДУХОЎНЫ ГЕНАТЫП БЕЛАРУСА Ў ТРАДЫЦЫЙНАЙ І СУЧАСНАЙ КУЛЬТУРЫ

Беларуская этнахарактаралогія пакуль што ў зародковым стане. Для вызначэння асноўных рысаў, уласцівых нашаму этнасу, звычайна выкарыстоўваюцца "погляды збоку".

Беларусаў лічаць простымі да наіўнасці, адкрытымі, добразычлівымі, даверлівымі, шчодрымі, гасціннымі, незлапамытнымі, міралюбнымі... Што ж, на гэта ёсць прычыны. Прастора, якую насяляе наш народ, з усіх бакоў адкрытая, раўнінна-нізінная. Глебы — урадлівасці не надта высокай, але і бясплоднымі назваць іх грэх. Кожны, хто прыходзіў на гэтую зямлю з добрымі намерамі, заўжды мог знайсці прытулак, атрымаць хлеб ды і ўсё астатняе, Богам дадзенае тутэйшаму люду. Умераныя магчымасці глебы спрыялі фарміраванню сціпласці, непераборлівасці і працавітасці, дзякуючы якой можна было здабыць сродкі існавання, на чужое не квапічыся. У апошні час (як правіла, з боку радыкальна настроеных палітыкаў) жорстка крытыкуецца беларуская талерантнасць, згодналюбнасць. Ды хіба магло выявіцца штосёці іншае пры

тым гістарычным коне, які выпіаў (прота) беларусам? Прымаючы на сябе амаль усё вядомыя славянскаму свету навалы, несучы заўжды жахлівыя страты, усведамляючы найперш сваю ахвярнасць і трагіку войнаў, продкі нашыя, мабыць, як ніхто зведлі цану міру, пагамоўнасці як важнейшай умовы быцця, суіснавання. Названае тут нельга атаясамліваць з падатлівасцю альбо пасіўнасцю ад змогі альбо недаразвітасцю пачуцця годнасці. Справа ў іншым: беларус не лічыць за разумнае годнасць сваю сцярджаць, аспрэчваючы правы іншых быць (альбо проста "слыць") магутнейшымі, багацейшымі, прыкметнейшымі.

Між тым, этнічны характар не можа азначацца асобнымі прыкметамі, бо кожная з іх уласціва ў пэўнай меры таксама іншым этнасам, ды і адвольна набраны пералік асаблівасцяў мала што дае. У нашым выпадку неабходна распрацоўваць адпаведную сістэму падыходаў.

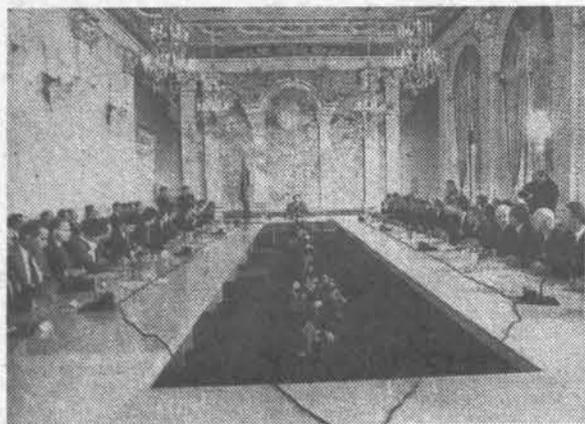
[Заканчэнне на 6-й стар.]

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ВІЗІТЫ

Прэзідэнт Аляксандр ЛУКАШЭНКА прыняў дэлегацыю дзелавых колаў Амерыкі.

ПАСЛЯ ТРАГЕДЫ!

ТЛУМАЧЭННІ ПРЫЗНАНЫ НЕПЕРАКАНАУЧЫМІ

Старшыня Дзярждэпартаменту ЗША Бэрнс назваў "зусім непераканаўчымі" тлумачэнні беларускага Міністэрства абароны з прычыны гібелі двух амерыканцаў у паветранай прасторы Беларусі. "Мы рашуча адхіляем спробы ўрада Беларусі апраўдацца тым, што паветраплавальнікі нібыта прадстаўлялі сабой крыніцу пагрозы. Гэтыя апраўданні зусім непрымальныя", -- заявіў ён на прэс-канферэнцыі ў Вашынгтоне.

ПАТРАБУЮЦА ДАДАТКОВЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ

Завершана папярэдняя работа па высвятленню акалічнасцей і прычын гібелі 12 верасня двух амерыканскіх паветраплавальнікаў у паветранай прасторы Рэспублікі Беларусь.

Праведзеныя ў цесным супрацоўніцтве і ўзаемаразуменні са спецыялістамі Міждзяржаўнага авіяцыйнага камітэта СНД, улаўнаважанымі экспертамі Злучаных Штатаў Амерыкі і Федэратыўнай Рэспублікі Германіі расследаванні даюць магчымасць зрабіць некаторыя вывады, каб выпрацаваць цэлы комплекс мерапрыемстваў па выключэнню прадпасылак узнікнення падобных сітуацый не толькі ў межах Рэспублікі Беларусь, але і ў сусветнай практыцы паветраплавання.

Аднак цэлы шэраг прычын і акалічнасцей, якія абумоўліваюць узнікненне гэтай сітуацыі, патрабуе дадатковага і глыбокага даследавання, якое будзе праводзіцца як адпаведнымі ўстановамі нашай рэспублікі, так і з прыцягненнем тэхнічных магчымасцей экспертных арганізацый Злучаных Штатаў Амерыкі і Расійскай Федэрацыі.

З улікам распрацаванай і ўзгодненай з амерыканскім і германскім бакамі праграмы дадатковых даследаванняў, якая прадугледжвае тэхналагічны цыкл на працягу 3-4 тыдняў, будуць сфармуляваны і абнародваны канчатковыя вывады і прапановы па выніках работы камісіі.

МІСІЯ МВФ

ЦІ АТРЫМАЕМ ЧАРГОВУЮ ЧАСТКУ КРЭДЫТУ?

У кастрычніку Мінск зноў наведзе місія Міжнароднага валютнага фонду. Як вядома, Беларусі прадстаўлена частка крэдыту stand-by -- каля 70 мільянаў долараў ЗША. Рашэнне аб выдзяленні крэдыту прынята дырэктаратам МВФ, нягледзячы на тое, што эксперты фонду выказаліся адназначна з нагоды правядзення палітыкі адміністрацыйнага ўстанавлення валютнага курсу ў рэспубліцы. У той жа час у праграме, распрацаванай урадам для атрымання вышэйпамянёнага крэдыту, сказана, што курс беларускага рубля будзе фарміравацца пад уплывам попыту і прапановы.

Для таго каб ацаніць ступень выканання абавязальстваў з боку Беларусі, і прыбудуць у Мінск прадстаўнікі МВФ. А абавязальствы нашай дзяржавы такія: сістэмнае правядзенне эканамічных рэформ, паскарэнне тэмпаў прыватызацыі, фарміраванне валютнага курсу. Ад іх рашэння будзе залежаць, ці атрымае Беларусь чарговую частку валютнага крэдыту.

СТАТЫСТЫКА

СКАРАЦІЛІСЯ ВЫТВОРЧАСЦЬ І ПРОДАЖ

Паводле даных Міністэрства эканомікі, з 1990 года ў Беларусі скарацілася вытворчасць мяса больш чым на 50 працэнтаў, малочнай прадукцыі -- на 70, масла -- на 74 працэнты. З 1990 па 1994 год рэалізацыя прадуктаў харчавання па рэспубліцы скарацілася ў 1,5 раза.

З пачатку 1995 года продаж мяса і мясных пра-

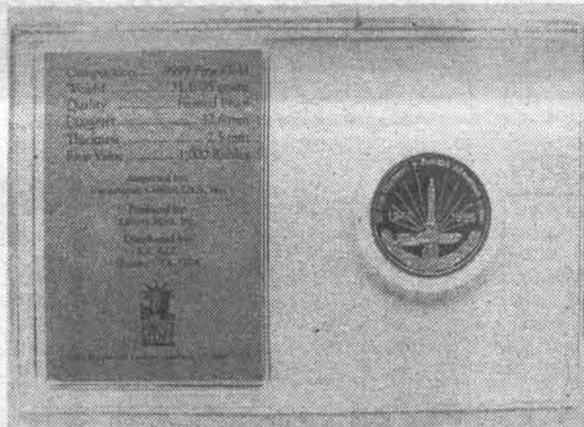
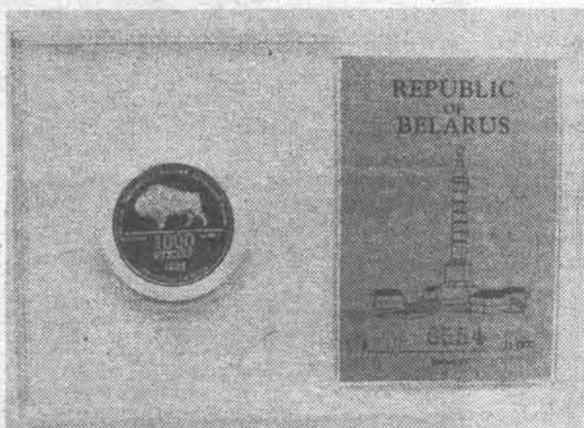
дуктаў, каўбасных вырабаў зменшыўся на 14 працэнтаў, малака і малочных прадуктаў -- на 30. Узрос таварны запас такіх прадуктаў, як сыр, сметанковае масла. Зменшылася спажыванне алею, цукру, хлебабулачных вырабаў. У выніку нізкага плацежнага попыту насельніцтва скараціліся аб'ёмы паставак у Беларусь алею. Зніжаны аб'ёмы вытворчасці малочных прадуктаў -- на 25 працэнтаў, хлебабулачных вырабаў -- на 28 працэнтаў.

У КАГО ЯКАЯ ЗАРПЛАТА

Самымі нізкааплачымі сярод занятага насельніцтва рэспублікі па-ранейшаму застаюцца работнікі сферы сацыяльнага забеспячэння. Паводле даных Міністэрства статыстыкі і аналізу, іх заробковая плата ў ліпені складала 430 тысяч рублёў, што на 48 працэнтаў ніжэй за сярэднерэспубліканскую. Крыху большай яна была ў работнікаў сельскай гаспадаркі -- 534 тысяча, культуры -- 547 і адукацыі -- 672 тысячы рублёў.

Параўнаўча надрэнная зарплата застаецца на трамвайным транспарце і ў метрапалітэне. Тут у ліпені адпаведна атрымалі ў сярэднім 1 472 і 1 779 тысяч рублёў. Што ж датычыць служачых банкаўскіх устаноў, то яна перавысіла сярэднерэспубліканскі ўзровень у 2,3 раза. У канкрэтным выражэнні гэта сума складае 1 897 тысяч рублёў.

У ПРОДАЖ ПАСТУПІЛІ ЗАПАТЫЯ МАНЕТЫ

Продаж беларускіх юбілейных запатых манет наміналам 1 000 рублёў пачаўся ў рэспубліцы з 26 верасня. Яны выпушчаны да 50-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне.

На адным баку манеты адлюстраваны абеліск Перамогі і даты: 1941--1945, на другім -- зубр, а таксама названы вартасць, вага і проба. Дарэчы, важка яна 31,1035 грама і мае 999,9-ю пробу.

Пачатковая цана такой манеты -- 1 200 долараў ЗША па курсу Нацыянальнага банка Беларусі.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

У СЛУЖБЫ занятыя Беларусі за студзень-жнівень бягучага года па пытанню працаўладкавання звярнуліся 141,4 тысячы чалавек; з іх афіцыйны статус беспрацоўнага атрымалі 117,8 тысячы чалавек, або 83,3 працэнта.

БОЛЬШ дваццаці карцін вучаніцы восьмага класа мастацкай школы-ліцэя N 26 Мінска Наташы Даманавай адправіліся ў Германію. Там, у нацыянальным музеі горада Манхайма, 15 кастрычніка адкрыецца яе персанальная выстава. Нямецкія аматары жывапісу ўбачаць свет вачыма мінскай школьніцы.

СТО ГОД споўнілася Наталлі Мадэснай са столінскай вёскі Нячатава, якая да 80 гадоў працавала ў мясцовым калгасе.

Юбіляра цёпла павіншавалі чацвёрта дзяцей, адзінаццаць унукаў, васемнаццаць праўнукаў, чацвёра прапраўнукаў.

47,4 ПРАЦЭНТА ЭКСПАРТУ прамысловасці Віцебскай вобласці складае абутак. У асноўным гэта прадукцыя сумеснага прадпрыемства "Белвест". Яна, як прызнана Міжнароднай арганізацыяй па кіраванню якасцю, адпавядае самым высокім патрабаванням. У Жэневе на чарговай канферэнцыі арганізацыі будзе паведамлена аб уручэнні "Белвесту" прызга "За лепшую якасць", заснаванага для заахвочвання пастаўшчыкоў першакласных тавараў.

ТВАР МЕСЯЦА

Ізноў восень. Нічога, здаецца, новага. Яна заўсёды прыходзіць пасля лета. Гэта вам і ў дзіцячым садзе растлумачаць. Але кожная новая восень, як і кожнае новае лета, зіма, вясна, у нечым усё ж такі непадобныя на мінулыя. У кожнага часу свой твар. І кожны з нас бачыць яго па-свойму. "Твар месяца" -- так называецца новая рубрыка, якую мы прапануем чытачам нашай газеты. У ёй кампетэнтныя, вядомыя ў краіне людзі будуць даваць сваё бачанне і, магчыма, ацэнку таго, што адбылося толькі-толькі. Першае слова -- жанчыне, Валянціне ПАЛЕВІКОВАЙ, сакратару выканкома Федэрацыі прафсаюзаў, старшыні партыі "Надзея".

ХАЦЕЛАСЯ Б БОЛЕЙ ЦЫВІЛІЗАВАННЫХ, НАРМАЛЬНЫХ РАШЭННЯЎ

У верасні я шмат часу была ў ад'ездзе. Я брала ўдзел у рабоце Сусветнай жаночай канферэнцыі ў Пекіне. Мне давялося ўдзельнічаць у форуме няўрадавых арганізацый, але паралельна праходзіў яшчэ кангрэс, дзе ўжо працавалі ўрадавыя дэлегацыі, сярод іх і беларуская, дарэчы, даволі цікавая па складу. Калі іншыя краіны прадстаўлялі "першыя лэдзі" краін, кіраўнікі жаночых фракцый у парламентах, старшыні розных уплывовых жаночых саюзаў, арганізацый, жанчыны-міністры сацыяльнага забеспячэння, працы, то ў нашу дэлегацыю ўваходзілі віцэ-прэм'ер Уладзімір Русакевіч, памочнік прэзідэнта Сяргей Пасахаў, каардынатар СНД Іван Каратчэня... Я нават парадавалася: можа, урэшце мужчыны-кіраўнікі краіны зацікавіліся жаночымі праблемамі і хутка тут адбудуцца важкія зрухі...

А калі зусім ужо сур'ёзна, то крыўдна, што Беларусь фактычна па-сапраўднаму і не рыхтавалася да такога важнага міжнароднага мерапрыемства. Быць проста статыстам на падобным форуме магчыма, але ці варта? Многія нацыянальныя дэлегацыі вырашалі там нейкія праблемы сваіх народаў, прычым, даволі паспяхова. Напрыклад, так рабілі прадстаўнікі афрыканскіх краін, якія маюць шмат праблем і ў галіне занятасці жанчын, і адукацыйнага характару, і звязаных з ростам смяротнасці... У нас таксама ёсць вялікая чарнобыльская бяда, пра якую можна і патрэбна гаварыць зноў і зноў, дамагацца міжнароднага фінансавання для яе ліквідацыі. Але да такой работы трэба рыхтавацца, праводзіць папярэднюю работу, каб быць упэўненым, што табе дадуць слова і цябе пачуюць, трэба ўмець адстойваць свае інтарэсы.

Калі казаць пра падзеі непасрэдна ў краіне, мяне проста такі прыемна ўразаіла, што адбылася чарговая сесія Вярхоўнага Савета. Тут трэба аддаць належнае настойлівасці і прынцыповасці старшыні Вярхоўнага Савета Мечаслава Грыба, у значнай ступені дзякуючы намаганням якога сесія сабралася. І гэта становіць штых да нашага жыцця: немагчыма, каб у цывілізаванай краіне не было заканадаўчага органа ўлады. Што б ні казалі, але цяперашні Вярхоўны Савет легітымны, і гэта адпавядае Канстытуцыі.

Адно з важнейшых пытанняў, якое вырашалі на гэтай апошняй сесіі, -- арганізацыя маючых адбыцца паўторных выбараў у парламент. І мне здаецца правільным, што зменшаны цэнз удзелу грамадзян, каб лічыць, што выбары адбыліся. Сёння сітуацыя ў грамадстве такая, што пяцідзесяціпрацэнтны рубеж пераадолець проста немагчыма. Між іншым, гэта ўжо зразумелі ў многіх краінах, у той жа Расіі прыняты 25 працэнтаў якіі ад агульнай колькасці выбаршчыкаў. Шкада толькі, што такое рашэнне крыху запазінілася, каб раней, то ў кандыдатаў ад нашай партыі "Надзея" былі б надрэнныя шансы атрымаць дэпутацкія мандаты. У некаторых акругах яны набралі большасць галасоў, але было прызнана, што самі выбары там не адбыліся, бо на выбарчыя ўчасткі з'явілася менш пяцідзесяці працэнтаў ад агульнай колькасці людзей, што мелі права голаса.

У верасні ў кантэксце падрыхтоўкі да паўторных выбараў у Вярхоўны Савет з'явілася ідэя склікаць своеасаблівы "круглы стол" з удзелам усіх палітычных сіл краіны, у тым ліку і з удзелам прэзідэнта. Калі гэта адбудзецца, будзе вельмі добра, бо ўсякі дыялог карысны. І тут вельмі важна, што нарэшце адбываецца сапраўднае, а не толькі на словах фарміраванне палітычных блокаў дэмакратычных сіл. Гэта абнадзейвае. Адзінаства патрэбнае нам сёння, як ніколі. Дарэчы, менавіта гэта яшчэ раз пацвердзілі і падзеі, звязаныя з вядомай забастоўкай на Мінскім метро, і прыпыненне прэзідэнцкім указам дзейнасці прафсаюзаў. Такое немагчыма ў нармальнай краіне! Усё павінна адбывацца ў строгіх рамках закона.

Што яшчэ непрыемна ўразаіла, дык гэта незразумелы ініцыянт са збітым паветраным шарам. У выніку наша краіна зноў негатыўна "загучала" на міжнародным узроўні. Там, у Пекіне, мы гэта добра адчулі, калі на ўсіх мовах "скланялася" гэтая тэма. Хацелася б болей цывілізаваных, нармальных рашэнняў.

АПОШНІ ЖЫХАР ПАБУЖЖА

Вёска Пабужжа Веткаўскага раёна некалі налічвала звыш 200 двароў. Сяляне працавалі ў полі, будавалі дамы, гадавалі дзяцей. Пасля чарнобыльскай катастрофы жыхары тэрмінова былі эвакуіраваны, і вёска стала бязлюднай. І толькі, як і раней, жыве тут 84-гадовы настаўнік Аркадзь Набокін. Некалькі гадоў назад у яго памерла жонка і ён застаўся адзін. Ісці яму няма куды, таму і дажывае свой век у старой хаце. Па яго словах, выжыць яму дапамагае праца. Сам засаджае агарод, збірае ўраджай. Даглядае кароў. Наколькі хапае сіл, нарыхтоўвае для іх корм. Калі сена заканчваецца сярод зімы, ён на ўчастку, дзе з лета захаваўся трава, пасыпае снег соллю. Снег, падтайваючы, дае магчымасць каровам здабываць сабе корм. Раз у месяц ходзіць па пенсію ў Ветку, заадно купляючы для сябе крупы, соль, цукар.

Усё б нічога, ды вось з вясны з’явіўся ў яго бадзяжны цыган -- бомж. Прытуліў яго. Але праз некаторы час стаў цыган красці ў яго продукты і знікаць у лесе. А нядаўна ўкраў у гаспадары яго апошнюю кашулю, якую той бярог для свайго пахавання. Мясцовай міліцыі пакуль не ўдаецца злавіць бадзягу.

Уладзіслаў БАСЬКО.

НА ЗДЫМКУ: былы настаўнік А.НАБОКІН.

Фота аўтара.

**ЗЯНОН
ПАЗЬНЯК
ВЫЙГРАЎ
У АЎТАРА
“НЯНАВІСЦІ”
ЮРЫЯ
АЗАРОНКА**

Судовы працэс па іску лідэра БНФ Зянона Пазьняка да кінарэжысёра Юрыя Азаронка, фірмы “Шэнка” і Белтэле-радыёкампаніі завяршыўся.

Суд прызнаў не адпавядаючымі рэчаіснасці і неважачымі гонар і годнасць Зянона Пазьняка матэрыялы фільма “Нянавісць: дзеці хлусні”, які быў паказаны 10 і 12 мая 1995 года па Беларускай тэлебачанні, а менавіта тэа кадры, дзе хроніка часоў вайны накладаецца на мітынг БНФ і пры гэтым некалькі хвілін выступленне старшыні Беларускай цэнтральнай рады Р. Астроўскага агучваецца голасам Зянона Пазьняка, а таксама з таго моманту, дзе пасля выступлення лідэра БНФ уманшравана вітанне ўскінутаў рукой ваеннаслужачага Беларускай краёвай абароны, якое быццам бы накіравана ў адрас Зянона Пазьняка.

Першамайскі народны суд не прыняў довады аб “пераемнасці” і “блізкасці” Р. Астроўскага і З. Пазьняка, якія вылучаў у сваю абарону Ю. Азаронак, матывуючы свой мантаж. Суд фактычна прызнаў фільм “Нянавісць” фальшывай і знявагай гонару і годнасці лідэра БНФ.

Падставай для такога рашэння паслужылі і вынікі комплекснай гісторыка-паліталогічнай экспертызы. Гісторыкі Валерыя Сураеў і Анатоль Бадулін далі канкрэтныя адказы на пастаўленыя пытанні.

“Сення не існуе адназначных навукова-гісторычных ацэнак дзейнасці Радаслава Астроўскага ў перыяд нямецка-фашысцкай акупацыі Беларусі. З’яўляючыся па нацыянальнасці беларусам, але не з’яўляючыся грамадзянінам СССР, Р. Астроўскі не мог быць здраднікам сваёй Радзімы. Гістарычная літаратура нацыяналістычнага накіравану характарызуе яго як палітычнага, дзеяча, які імкнуўся максімальна змякчыць жорсткасць акупацыйнага рэжыму ў адносінах да беларускага народа. Нідзе не ўтрымліваецца звестак аб тым, што Р. Астроўскі па прыговору судовых органаў быў аб’яўлены ваенным ці крымінальным злачынцам і быў прыгавораны вочна ці завочна да крымінальнага пакарання. Не быў грамадзянінам Германіі, не значыўся ў нацыяналістычнай партыі і, натуральна, не мог быць нямецка-фашысцкім дзеячам. Не быў таксама і фашысцкім памагатым ці калабаранствам. Быў служачым мясцовай адміністрацыі пры акупацыйных органах кіравання на тэрыторыі Беларускай ССР і РСФСР у 1941–1944 гадах”.

Суд пад старшынствам народнага суддзі Аля Яшчанка абавязаў Нацыянальную тэле-радыёкампанію Беларусі ў адной з інфармацыйных праграм пасля 18 гадзін аб’явіць пастанову суда на працягу месяца пасля яе прыняцця, а Юрыя Азаронка – выступленнем аб тым, што створаны ім у фільме “Нянавісць” вобраз Зянона Пазьняка не адпавядае рэчаіснасці.

Рашэнне было прынята пры адным асобным меркаванні, яно можа быць абскарджана.

Ігар КУЗНЯЦОЎ.

(Заканчэнне будзе).

ДОЎГАЕ ВЯРТАННЕ

(Працяг.
Пачатак на 1-й стар.)

У групу “Кента” ўваходзіла шэфравальшчыца Сафі Пазнанская. Яна і апрацоўвала матэрыялы, што паступалі з парыжскай рэзідэнтуры, для даклада Цэнтра.

Рыта Арну, яна ж “Жульета”, выконвала абавязкі гаспадыні вілы, на якой размясцілася канспіратыўная рацыя “Кента”. Некалькі кур’ераў забяспечвалі сувязь паміж разведчыкам і яго памочнікамі.

У пачатку 1940 года Цэнтр даручыў “Кенту” наведваць Жэневу і аднавіць сувязь з супрацоўнікам савецкай разведкі Шандарам Рада, які працаваў там. У заданні ўказваліся яго хатні адрас і пароль. Прарабіўшы неабяспечны шлях па дарогах ваюючай Еўропы, “Кент” апынуўся ў Швейцарыі. Ён абучыў Рада працы з шэфрамі і прыняцям арганізацыі радыёсувязі, даўшы рэкамендацыі, як яе зрабіць бяспечнай. “Кент” прадыхтаваў Рада некалькі тэкстаў для самастойнай шэфроўкі з мэтай замацавання перададзеных навыкаў. Інструктаж працягваўся некалькі гадзін.

У гутарцы з “Кентам” Шандар з трывогай гаварыў, што паступаючы да яго звесткі з усёй пэўнасцю сведчаць аб падрыхтоўцы Гітлера да нападу на Савецкі Саюз, расшырэнні ваенных дзеянняў у Еўропе. Ён прасіў інфармаваць аб гэтым “Дырэктара”.

У красавіку 1940 года “Кент” адаслаў у Цэнтр падрабязную справаздачу аб гэтай сустрэчы.

**АЙЧЫННАЯ
ПАЧАЛАСЯ**

Вайна абарвала некаторыя сувязі, і Цэнтр настойліва дабіваўся іх узнаўлення. 28 жніўня 1941 года “Кенту” была накіравана радыёграма, у якой яму прапаноўвалася выехаць у Прагу, а таксама ў Берлін для сустрэчы з разведчыцай Ільзе Штэбе, антыфашыстам-падпольшчыкам Хара Шульцэ-Бойзенам і Адамам Кукхофам. У дэпешы называліся берлінскія адрасы, паролі і ўкіды. Пайсці на гэты рызыкоўны крок прымуся ўпэўненасць у тым, што гітлераўскім спецслужбам не ўдасца падабраць ключ да савецкага шэфру, які лічыўся адным з найбольш стойкіх.

Сталіца рэйха сустрэла “Кента” няветліва: сцягла халоднае надвор’е. У прыгарадзе “Кент” адшукаў кватэру Курта Шульцэ (“Берга”) – радыста Ільзе Штэбе (яна ж “Альта”). Абмен паролем зняў напружанасць першых мінут сустрэчы. Курту была перададзена кніга, што служыла падставай для кадзіравання шэфраграм, і расклад радыёсеансаў. “Кент” пераканаўся, што Курт усё запомніў, і развітаўся з ім.

Праз суткі, высветліўшы, што за ім не сочаць, разведчык па тэлефоне звязваўся з Лібертас –

жонкай Шульцэ-Бойзена (“Харо”). Лібертас дамовілася з “Кентам” аб ўкідзе для яе мужа, які амаль увесь час праводзіў на службе. У час сустрэчы Шульцэ-Бойзен пацікавіўся ў прадстаўніка Цэнтра: чаму Масква не ўлічыла своечасовыя папярэджанні аб нападзе Гітлера на Савецкі Саюз? Чаму не падрыхтаваліся і апынуліся цяпер у такім становішчы?

Пытанне было нечаканым для разведчыка. Ён не ведаў, ды і не мог меркаваць, што ў сакавіку 1941 года начальнік Разведупра генерал-лейтэнант Ф.Голикаў, дакладаючы Сталіну меркаванні адносна магчымых баявых дзеянняў фашысцкай Германіі супраць СССР, у якіх былі ўлічаны, у прыватнасці, данясенні “Альты”, расцаніў іх, кіруючыся кан’юнктурнымі, кар’ерысцкімі меркаваннямі, як “дэзінфармацыю, што ідзе ад англійскай і нават, можа быць, германскай разведкі”.

У чэрвені 1941 года, незадоўга да нападу Германіі на Савецкі Саюз, Берыя ў дакладнай запісцы Сталіну ахарактарызаваў членаў берлінскай групы як ілгуноў. Ваеннага аташэ ў Берліне генерал-маёра Тулікава, які прасіў забяспечыць падпольшчыкаў радыётэхнікай, Берыя грэбліва назваў “нахабным вымагальнікам”. Магчыма, не без уплыву падобных характарыстык Сталін на паведамленні Бойзена-Харнака ад 16 чэрвеня 1941 года аб завяршэнні Германіяй падрыхтоўкі да нападу на СССР, якое можа адбыцца ў любы час, зрабіў упаснаручную паметку: “Гэта не крыніца, а дэзінфарматар”.

“Кент” задумаўся: сапраўды, чаму? Калі б Савецкі Саюз адрэагаваў належным чынам на папярэджанні і наблізіў свае войскі да мяжы, ці перашкодзіла б гэта Гітлеру пачаць вайну супраць савецкага народа? Наўрад ці. Выклікае сумненне і тое, як павялі б сябе ў гэтай сітуацыі заходнія дзяржавы – Вялікабрытанія і Францыя. Не выключана, што ў такім выпадку Савецкі Саюз мог весці вайну супраць фашысцкай Германіі, якая пачалася б яшчэ раней, у адзіноце. Гэта была катастрофа.

Шульцэ-Бойзен паведаміў “Кенту” аб страце вермахта пад Масквой, недахопе гаручага для танкаў, самалётаў і аўтатранспарту, захопе фашыстамі савецкага шэфру ў Пятсама (Фінляндыя), аб вярбоўцы адміралам Канарысам, шэфам абвера, кіраўніка разведслужбы Францыі. Асобна “Харо” спыніўся на планах нямецкага камандавання на вясну 1942 года, што тычыліся захопу Каўказа, перш за ўсё нафта-носнага раёна Майкопа. Гэта былі звесткі выключнай важнасці.

12 лістапада 1941 года “Кент” радзіраваў у Маскву: “Кент” – “Дырэктару”. Крыніца “Харо”. Ажыццяўленне плана III, маючага мэтай Каўказ, першапачаткова прызначанае на лістапад, пераносіцца на вясну 1942 года. Перакідка часцей павінна быць закончана да 1 мая. Матэрыялы на-тэхнічнае забеспячэнне аперацыі пачнецца 1 лютага. Лінія разгортвання для наступлення на Каўказ: Лазава-Балаклея-Белград-Ахтырка-Краснаград. Штаб-кватэра – у Харкаве. Падрабязнасці пазней”.

Потым на вілу з’явіўся “Ота”, не падазраючы аб засадзе. Трэба было мець спрыт і кемлівасць, каб падмануць гестапаўцаў, якія толькі што ўзялі буйную дзічыну і не астылі ад азарту пагоні. Рызыкуючы сабой і немінучым правалам “Кента”, “Ота” пазваніў разведчыку ў рэзідэнцыю кампаніі “Сімекска” і прапанаваў тэрмінова сустрэцца ў яго на кватэры. Вагацца, аднак, не было часу. Трэба было вызначыць памеры і характар правалу, вывесці з-пад удару супрацоўнікаў і памочнікаў рэзідэнтуры, якія засталіся на волі, а яе саму закансерваваць. “Ота” тут жа выехаў у Парыж. Хутка праз Парыж ў Марсель рушыў “Кент”, спадзеючыся свавацца ў неакупіраванай зоне Францыі і працягнуць там разведвальную дзейнасць, набываючы новыя сувязі. Ён захаваў ранейшыя дакументы на імя Венсена Сьеры і прыкрыцце камерсанта.

**РАДЫЁПЕЛЕНГ
ПАКАЗАЎ НА ЗАХАД**

Гітлер не раз папракаў Гімлера, што пад носам у нямецкай контрразведкі дзейнічаюць падпольшчыкі і замежныя агенты. Гімлер запэўніў фюрэра, што ворагі рэйха будуць знішчаны. Але як гэта зрабіць? Некалькі разоў, калі радыёпеленг паказаў на той ці іншы раён Берліна, у якім працаваў перадачык, радыст, нібы кімсьці папярэджаны, спыняў сеанс сувязі.

Служба функабвер вырашыла, не спыняючы пошук на тэрыторыі Германіі, пракантраляваць радыёэфір у суседніх краінах. Амаль адразу быў выяўлены магутны імпульс на захад ад Берліна. На думку спецыялістаў абвера, недзе на белгійскай тэрыторыі працаваў не менш трох радыёперадачыкаў. Як высветлілася пазней, адзін з іх належаў “Кенту”.

З гэтага моманту праследаванне разведчыкаў стала неабсяпечным для іх. Круг пошуку паступова звужаўся, пакуль не спыніўся на прыгарадзе Бруселя, прыкладна на доме нумар 101 на вуліцы Атрэбат.

Далейшыя падзеі развіваліся імкліва і драматычна. 12 снежня 1941 года з Парыжа ў Брусель прыбыў “Ота”. Прысвоіўшы права “старшага”, ён, парушаючы патрабаванні канспірацыі, умешваўся ў справы групы “Кента”, даваў даручэнні яе асобным членам, не паведамляючы пра гэта рэзідэнту. Так адбылося і на гэты раз. “Ота” прызначыў на наступны дзень, 13 снежня, на віле Атрэбат сустрэчу адразу тром супрацоўнікам рэзідэнтуры: радысту “Хемніцу”, шэфравальшчыцы “Верліндэн” і радыёстажору “Дэмі” (Давіду Камі), які прыбыў з Парыжа.

Цяжка сказаць, якую мэту меў “Ота”, праводзячы “куставаю нараду”, але запрашаць адначасова некалькі разведчыкаў на сустрэчу ў непрыдатным для гэтага месцы было недаравальнай памылкай. Быццам чакаючы гэтага моманту, гестапаўская група захопу ўварвалася на вілу і арыштавала яе наведвальнікаў і гаспадыню. “Дэмі” быў схоплены ў час работы на перадачыку. Пры вобшыку былі знойдзены некаторыя важныя дакументы.

УСПАМІНАЮЧЫ МІХАСЯ ТКАЧОВА

БЫЎ ЯК ПАХОДНЯ

Міхася Ткачова я ўпершыню сустрэў летам 1961 года на Судасці пад Бранскам, дзе на той час студэнты гістфака БДУ праходзілі археалагічную практыку. Ён прыкметна вылучаўся сярод аднакурснікаў: высокі, прыгожы, разважлівы. Ад яго ішлі моц і надзейнасць. Мабыць таму да хлопца хінуліся астатнія практыканты. Адчувалася, што ён лідэр.

Народжаны і ўзгаданы сярод муроў старажытнага Мсціслава, у інтэлігентнай беларускай сям’і, Міхась Ткачоў ужо са

школы меў зачаткі нацыянальнай самасвядомасці. У студэнцкія ж гады было чытанне забароненай адраджэнскай літаратуры, вяліся размовы і спрэчкі з аднадумцамі пра будучыню Беларусі, надараліся сустрэчы з колішнімі вязнямі камуністычных канцлагераў. Асабліва моцны ўплыў на юнака зрабіў удзельнік I-га Усебеларускага кангрэса Язэп Сушыньскі. Шмат дало для фармавання светапогляду і знаёмства з Уладзімірам Караткевічам.

У 60–70-я гады на Беларусі ўжо прык-

метна дзейнічаў нефармальна арганізаваны, скажам так, незалежніцка-адраджэнскі рух. Яго ўдзельнікі разумелі ўсеабдымную ролю кампартый. Але апошняя была настолькі варожай усяму беларускаму, што прасочвацца ў яе кіраўнічыя структуры, каб іх выкарыстоўваць, для многіх было як здрада Адраджэнню. Таму асноўныя намаганні найперш кіраваліся на вывучэнне і прапаганду, наколькі гэта было магчыма, айчынай гісторыі. Бо толькі яна, ачышчана я ад абэцэдаршчыны, магла

абудзіць народ ад манкурцтва, вярнуць яго да жыцця. Сярод выпускнікоў ВДУ, маладых настаўнікаў шукаліся здольныя і нацыянальна свядомыя людзі і рабілася ўсё магчымае, каб яны трапілі ў навуку, на выкладчыцкую працу. Хоць і цяжка было прабіцца праз шчыльнае сіта спец- і партаргану, якія чуйна сачылі за любымі праявамі беларускасці. Па краіне перыядычна пракочваліся хвалі рэпрэсій — распачыналася цкаванне ў сродках масавай “дэзінфармацыі”, студэнтаў выкідалі з інстытутаў і здавалі ў салдаты, навукоўцаў звалінялі з працы. Шырока выкарыстоўваліся правакацыі.

[Заканчэнне на 7-й стар.]

БАЖНІЦА КУПАЛАВА ДОМУ

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

Упэўніцца хочацца, што яно яшчэ жывое, прадзіва нашага людскога, народнага сваяцтва, прадзіва нашага радаводнае лучнасці — пулавіна зямнога быцця...

Не ведаю, дзе чэрпаеце моцы і веры вы ў адчай, і скрусе, у гэротным прадчуванні непатрэбнасці і адрынутасці ў гэтым супярэчным свеце. А мяне ратуе Купала, Багдановіч, Геніюш — вечна расхрыстаныя абярожныя крывкі над Краінаю зняверанай. Я іду акрыяць і распростаць сцішлыя плечы да тых куточкаў, што праменяць высокі дух волатаў айчынных. Іду да паэтаў-думцаў — не да пастаментаў ўзнятых над Краем, належных усім і нікому, не да велічых і адмужаных помнікаў, не да гонару і славы, закутых у камень. Іду ў тую хату, на тую падворкі-сядзібы, дзе звычайна, як я, як усе прышлыцы на гэтую зямлю, ступалі штодня мудрыя мае, чупыя папярэднікі, не усведамляючы, пэўна, важкасці гэтае рупнае хадзі быццёвае па краёвых сцяжынах. Іду і слухаю перамовы мінулых эпохаў і дня майго таропкага, чую нязмоўклывы галасы крокаў, дакранаюся да светлавое пльні ўспамінаў.

І ў драўлянай хаціне Ларысы Геніюш, пераніцаванай новымі ўпадарамі, і ў сталічных памятлівых станішчах Максіма і Янкі чую наступ часу і наступ бясчасся, у якім усе мы толькі кроплі, толькі драбінкі кроплі няспынае жыццёвае ракі.

Але ў храме музаў — у музеі кроплі тыя сьвішлі ў прасветлае рэчышча паззіі, відушчай і балеснай, паззіі прарочай. І я хілюся ніц перад абразамі звычайных сямейных фотаздымкаў, перад ручанамі пазтавых думаў, што разбегліся па белых аркушах паспешнаю вяззю рыфмы. Я прагна спаталюю неўтаймоўнае памкненне душы

ўзляцець, крануць высокую таемнасць таленту. Я прынашчаюся жывой вадою паззіі да вечнасці, з якое звіттыя нашыя хвілі ды гады. Я спасцігаю існасць гэтых, здавалася б, нязначных паняццяў, як гнездо, дом, радзівішча, выток. Існасць праўдзівую, касмічную, бо толькі гнезды нашыя, дамы даюць свету бясконцасць лёсавых дарогаў і жывяць тую самую вечнасць, затканую ў аснову людскіх стасункаў.

Сплывае праменны час, а я пуцявінаю хронікаў-пісьмёнаў павяртаюся да сябе яшчэ не праяўленай, не пазнанай, не знойдзенай — да тае сябе, дзеля якое мысліў, дзейі і пакутаваў разумны і вельмі праніклівы чалавек — паэт... Я апьянаюся ў іншым, нязвычайным вымярэнні, з іншымі каардынатамі жыцця ды іншымі вартасцямі, чым падаецца мне часам у шэрай аднастайнасці падзеяў. Ува мне абуджаецца глыбізная сутнасць усяго зямнога людства — духавасць, прачуласць да слова, да думкі, да тае нябачнае хвалі, што перакінутая празрыстым мастком між мною і ўсімі, хто быў, ёсць і з’явіцца пад нябёсамі...

...Каторы, незлічоны ўжо раз іду па Купалавай прысадзе, што гэтак проста і мудра сцеленца ціхім шляхам ад мінуўшчыны ў заўтрашню, трымаючы мяне, трысцінку, у абоймах, Віруе бунтоўнае, неспакойнае жыццё — бытнае і мройнае, прышэсці і ростані, заможнасць і галеча, крывкі дарогаў і крывкі кладу. А зялёная выспа Купалаўскага парку глыбее каранямі ў нетруды ўздываецца кронаю да сонца, нітуючы зямлю і неба, цвердзячы, што-толькі тут, дома, мы зьбіваемся, здзяйсняемся, пра-растаем сапраўднымі, патрэбнымі гэтай зямлі.

Купалаў Дом... Ці адчувае ён мае трымценне, набліжэнне мае да тых загадкаў, прытуленых недзе ў закутках, што да-

валіся ў рукі толькі яму, Янку? Ці памятае гэты Дом, што вырас з раскіданага гнезда радзімнага — са спаленай у вайну хаты, адкуль паехаў паэта, каб не вярнуцца? Ці ведае, як цяжка, турботна, нястомна паўвеку напаяўнялі яго дбайныя людзі жыццём, занатаваным у рукапісах, кнігах, ліставаннях, у старых, як народная песня, гулях і вышываных ручніках — у някідкім скарбе прадаўняе культуры, якая выкальхала свету вялікага Купалу?! Ці дадзена яму, Дому, — пераемніку сямейных традыццяў Купалавых, захавальніку тае ціхмянае музыкі ладу, што струменіць з самога пасаду паэтава, з траваў і дрэваў, — ці дадзена перадаць усёй разгубленай Краіне праменне Купалавай мужнасці і Купалавай веры, свято Купалавай любові ўратавальнай? Я ведаю, веру: Купалаў Дом слухае мяне вусцішна і сцярожка, як слухаю ягоную маўклівую споведзь я, прыпадаючы да чыстае крыніцы. І мы з Домам гаворым... пра Купалу, пра лёс, пра Беларусь, пра шляхі-дарогі здзіранельна нашае гісторыі. Мы гаворым насуперак забыццю і гвалтоўнаму разбурэнню, напярэймы ліхадзейным чужынксім вятрам, што насцігаюць змарнелую Бацькаўшчыну. Мы разам раімся, маракуем над сваёю доляю зусім гэтак жа, як некалі сніў тут свае трывожныя сны аб Беларусі спакутаваны на допытках геній. Гэтак жа, як думаў ён пра будучыню Краю ўслых з сябрамі-паплечнікамі ў ветлай гасціні, куды вялі клопатныя сцяжыны пісьменнікаў, мастакоў, настаўнікаў да прынасця, спавядання, роздому — на пуцявіне Адраджэння. Мы з Домам разам, суладна і сугучна жывем, шукаючы сваё месца ў белым свеце — “свой пачэсны пасады між народамі”. Мы разам пакутна і балесна ўваскрашаем, па зіхоткіх аскепках складаем адметную мазаіку якаў прамінулых, асвечаных слынасцю падзвіжнікаў нашых — Скарыны, Ефрасінні, Буднага — і святымі кроплямі крыві нашае ваярскае — Рагвалода, Усяслава Чарадзея, Астрожскага. І разам зазіраем у будучыню, якую нам выбіраць ды ладаваць. Бо Дом Купалаў — не дамавіна пазтавых памкненняў і дзеяў пад вечкам геніяльнасці і недаступнасці, не помнік, узнесены над сучаснікамі з дзен адраджэнскіх, апантаных. Дом Купалаў стаўся для Беларусі гаспадаю веры і адданасці, у якой лобы падарожны, вандроўнік можа зачарпнуць у стамленую прыгаршчу радзіводнай чысціні крывіцае і жыццядайнае моц-надзеі. Да Дому Купалава збягаюцца-імкнуць усе думныя рэкі Айчыны, што бяруць вытокі і на зямлі матулінай, і ў халоднай чужыне, каб спыцца і спыцца спаконвечна да вусця — дадому. З Дому Купалава штораніцы ўзыходзіць сонца нашае нацыянальнае велічы і неўміручай мудрасці, нашага не знішчанага яшчэ дашчэнту ўмельства працаваць і гаспадарыць, адольваючы нягоды і нястачы, нашае непаўторнае здатнасці трываць суседскі ўціск, не прадаючы ду-

шу, не аддаючы ў заклад продкавыя набыткі духоўныя. З Дому Купалава бярэ прасветлы разбег наша народная дарога павяртанна-ўзвышэння, якая выведзе і нас, беларусаў, на абсягі планетарныя як адзіную ў свеце нацыю са сваім светаглядам, характарам і лёсам, нацыю самабытную і самакаштоўную, самавартасную, ні на кога не падобную, з ні ў кога не пазычаным багаццем, нацыю, якая нястомна і цярдліва аберагае на крывкі сусветных большакоў мір ды спакой зямны, падстаўляючы свае прыгорбленыя плечы пад ваенныя навалы, ратуючы людскі прасцяг у тысячагоддзях.

... Купалаў Дом — паэтычная буслянка Беларусі, скульпрасцінаюць маладое ўпэўненае крылле птахі нашае культуры. Штодзень у гэтай прыветнай хаце ступаюць па Купалавых слядах парасткі будучай Беларусі і пасівелья пазтавы адначаснікі. Штодзень пульсуе тут Купалава слова, б’ецца, як растрывожанае сэрца, трымціць напятаю струною між учора і заўтра. Штодзень жаночыя лагодныя галасы экскурсаводаў перадаюць гронкі Купалавых радкоў з вуснаў у вусны, з сэрца ў сэрца, з памяці ў памяць. І людзі сустракаюцца з Купалам — вочы ў вочы, душа да душы, дала-на да далані: багацецоў на яшчэ адзін дзямент гэтае добрае зямлі — прамудры дзямент душэўнага характва. Бо менавіта гэтае ўнутранае, глыбокае характва поўніць Дом пад таполяй, дзе песцяць цяпер вястунскія думы Купалы руплівыя навукоўцы, што перачытваюць перагортваюць старонкі пажоўклых аркушаў — пісьмёнаў Купалава жыцця і смерці. А паэт разгортвае над намі, над хатаю хрэўнае анельскае покрыва-абярог, засланяючы нас усіх ад нашэсця самападману і самасупакаення. Пазт-праок перасцерагае нашчадкаў ад здрады самім сабе, якая ўжо захмарыла нашу мову старажытную і нашыя сцяг ды герб спаконвечныя. Відушчы празорца праменіць і праменіць з прасторы і часу ў свой Дом — у цэлую Беларусь святло непагаснае веры, веры ў саміх сябе — гаспадароў і стваральнікаў, мыслароў і сейбітаў. Нам бы толькі не заблукаць, не прамінуць Купалаў Дом, угледзецца яшчэ і яшчэ раз у лісты ягоныя да сяброў, да Радзімы, да часу. у

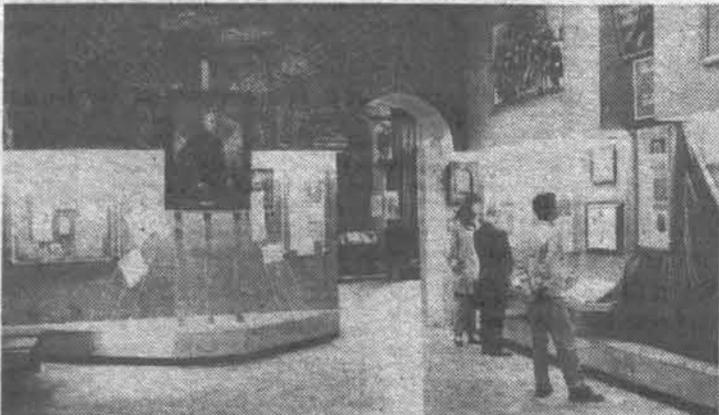
прывідныя абрысы тае таемнае лесвіцы гатэльнай, з якое сышоў пясняр у вечнасць. Нам бы ўгледзецца і ўслухацца, каб ЗАСТАЦЦА з Купалавым Домам — з Бацькаўшчынай. Бо тут, у Дому Купалавым, абярэтым жонкай ягонай Уладзіславай Францаўнай і ўсімі, хто чуйна дакранаўся да таемнага і адкрытага насцеж у свет лёсу паэта, тут цэпла дыхае памяць. Не застылая, не згрувашчаная ў каморы ды кутэркі памяць, а жывая, трапяткая, нервовая, што мацуе вякі і пакаленні. Сюды павяртаецца ў Дзядовую суботу птах душы паэтавай, змучанай і гордай, — дадому, да крэўнага парога. Тут суседзяць паэтавы вёсны і восені, драмы і камедыі, усмешкі і адчайны “крык, што жыве Беларусь”. Тут нітуюцца сцяжыны ад Вязынкі, Акапоў, Ляўкоў да стольнага Мінску ў пільнае, залатое валакіно беларускага Адраджэння, Уваскрощання, якое колісь развіналася бел-чырвона-бела і ў Вільні, і ў Санкт-Пецярбургу, і ў Смаленску, куды заводзіў сівы Даўгінаўскі гасцінец пазта ў пошухах волі сваімі нескаронаму, даверліваму народу...

Купалаў Дом... Шчаслівы прыстанак вечнага шукальніка, змагара, прытулак падарожніка-себіта, дзе чакала яго каханне, давер, спагада і разуменне, дзе ўратаваны ён быў ад смерці, калі сябе самога вызваліць хацеў ад роспачы і злему... Куды не паспеў ён далейца прагавіта ў 42-м...

Купалаў Дом. Адна-адзіная кропелька ў бязмежным акіяне Космасу, якая й цяпер вылучае з Беларусі магутныя хвалі пазтавай прарочай, мысларнай,вольнай энергіі, — кропелька, што жывіць і ўзвышае анямелы, безабаронны Край. Кропелька, што поўніць і нашыя занядабныя, закінутыя хаты ўваскрэсным цяплом родавага агменю. І нам запальваць той агмень ад Купалавай веры, з Купалава Дому, скульпрасціна і ветла расчыняюцца брама беларуская ў свет, у бясконцасць супольнасці ўсвештнае людскае. Бо гэта за нас і наступнікаў нашых моладца ў вечнасць чыстымі вокнамі бажніца Купалава Дому...

Антаніна ХАТЭНКА.

НА ЗДЫМКАХ: вечарына ў Дому літаратара, прысвечаная юбілею Купалава Дому; інтэр’еры музея. Фота Віктара СТАВЕРА.

[Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.]

Рэальна ж пануе бес-сістэмнасць, што сутыкаецца з грубай блытанінаю, вядзе да утварэння стэрэатыпаў, асабліва падпарадкаваных надзённасці, палітычнай кан’юнктуры. Згадаем некаторыя відавочныя моманты.

Як правіла, неадэкватна ўжываецца ў нас паняцце “менталітэт”, першаснае значэнне якога звязанае з духам, душою, духоўнасцю. А нашы публіцысты (і нават даследчыкі) скарыстоўваюць гэтае слова ў сэнсе недапушчальна шырокім, а таму неакрэсленым: этнагенетычны асаблівасці, праграма роду, культурна-гістарычны тып, лад жыцця і паводзін, комплекс псіхадынамічных рысаў, спадчына гістарычнай свядомасці, мадэль светабачання, прынцыпы светаадлюстравання, традыцыйная сістэма вобраза-творчасці...

Прычым журналісты звычайна дакараюць беларуса за тое, што ён не падобны да паляка, немца, француза, шведа, амерыканца. Шукуючы вызначальнае ў прыродзе беларуса, апошнім часам яны звяртаюцца да быццам бы ўніверсальных тэорый. Напрыклад, са старажытнай усходняй філасофіі запазычваюцца пасыл, што ў прыродзе нацыі ўсё абумоўлена ці то мужыцкім, ці то жаночым пачаткам — адпаведна мы нясем пачатак жаночы, што азначае пасіўнасць, залежнасць, падпарадкаванасць. Дзеля падобных высноў этнагенез і сучасны стан свядомасці беларускай нацыі высвечваюць моднай канцэпцыяй “пасіўнасці” І. Гумілёва. Як на пачатку стагоддзя, асабліва ў 20-я гады, заўважаюцца спробы падкрэсліць арыўскія карані беларускасці. А каб узмаціць адрозненне ад уласна рускага ў сучасным разуменні, перабольшаная ўвага надаецца балцкаму субстрату як нібыта вызначальнаму ў фарміраванні беларускай этнічнай супольнасці.

Уласна, любы захад у пошуках можа прывесці пэўны пльн. Разам з тым у публіцыстыцы навідавоку тэндэнцыйнасць, абумоўленая надзёна-палітычнымі праблемамі, а навука ўсё яшчэ трымаецца за агульныя, адцягненыя, а паводле вынікаў, безадносныя да беларускага матэрыялу, тэорыі.

І гэта ў той час, калі зусім не скарыстаныя магчымасці іманентнага аналізу прадметам якога павінны стаць адвечныя і незнаёмыя, а таксама і падлеглыя доследнаму вывучэнню паказчыкі адметнасці. У першую чаргу маецца на ўвазе тое, што ўласціва мове як коду супольнай памяці, мастацтву слова як асноўнай форме перадачы своеасаблівага светаадлюстравання, духоўнай

культуры як жывой і дзейнай спадчыне.

Трэба пагадзіцца, што мова так ці інакш нясе “заматрыцаваны нацыянальны ген” (А. Яскевіч), нават на ўзроўні гукаў, па-свойму насычаных зместам, не ва ўсіх мовах аднолькавых па частаце выкарыстання, магчымасцях спалучэння, працягласці, асіміляцыйнасці... Не

высловаў і тыя, якія даводзяць процілеглае. Напрыклад:

- Там добра, дзе нас няма.
- Чыя сіла, таго і праўда.
- Хто круціць, той і мае.
- Дурных праца любіць.

Але не яны нясуць характэрны для беларусаў светапогляд і спадчыны маральны кодэкс,

ДУХОЎНЫ ГЕНАТЫП БЕЛАРУСА Ў ТРАДЫЦЫЙНАЙ І СУЧАСНАЙ КУЛЬТУРЫ

заўсёды пераканаўчымі становяцца распрацоўкі гэтага плана, калі мова вывучаецца толькі на фанетычным і марфалагічным узроўнях. А вось лексічныя і сінтаксічныя адметнасці ўсведамляюцца без асаблівых цяжкасцей, нават пры павярхоўным знаёмстве. Прыкладна тое ж самае адбываецца ў выпадках з інтанацыйным ладам, сямантычна-асацыятыўнымі магчымасцямі.

Мабыць, няма больш надзейнага люстэрка этнічнай (нацыянальнай) свядомасці, чым народная афарыстыка. Таму, імкнучыся да поўнага, дакладнага ўяўлення пра сваю “самасць”, мы павінны вызначыць тыя нацыянальныя прыказкі, прымаўкі, выслоўі, якія можна лічыць апорнымі, тыя, якія адлюстравалі спаконвечны вопыт і перадаюць выпрацаваныя на яго падставе заветы. Да такіх, нам здаецца, можна аднесці наступныя:

- Няма лепшага за той куток, дзе вязалі пупок.
- Чужая старана тугою арана, слёзкамі засявана.
- На каго людзі -- на таго і Бог.
- Нявінная кроў не ўтоіцца.
- На праўдзе свет стаіць.
- Якая справа, такая і слава.
- Спагадай свет трымаецца.
- Згода будзе, нязгода руйнуе.
- Дармавога няма нічога.
- Паміраць збірайся, а жыць сей.

Вядома, фальклор адлюстроўвае жыццё ва ўсіх супярэчнасцях, у бясконцым змаганні добра і зла, самаахвярнасці і самалюбнасці, высакароднага і грубага. Так што не выкасаваць з агульнага фонду назапашаных

адметнасці мыслення і выказвання. Каб удакладніць гэта, звернемся да народнай легенды “Пра долю” (Гл.: Народныя казкі-байкі, апавяданні і мудраслоўі. Мн., 1983), якая мае вось такі, на першы погляд, парадасальны змест: Ісус Хрыстос, які хадзіў са сваімі вучнямі па вёсцы, працавітай, душэўнай, спагудлівай дзяўчыне на канювае жыцьцё ў шлюбе з мужыком-гультаём, растлумачыўшы: “...Калі даць ёй добрую долю, дык яна збалуецца”. Гэтае (самім народам знойдзенае!) тлумачэнне дае ключ для раскрыцця беларускага светапогляду і характара.

Істотна таксама ўважліва асэнсаваная сістэма жанраў вуснай народнай творчасці — паводле меркаванняў спецыялістаў, самай глыбіннай, старажытнай і захаванай, калі параўноўваць з братамі і суседнімі народамі, — прынамасць тое, што беларусы не маюць у чыстым выглядзе герайчнага эпаса, падобнага да рускіх былінаў, украінскіх дум, сербскіх эпічных песняў. Гэта, бадай, не выпадкова і для этнахарактаралогіі важна не меней, як асаблівасць адваротная — надзіва развіцця і разнастайныя жанры календарна-абрадавай паэзіі.

Праўда, для сучасных пакаленняў фальклор страчвае функцыянальнасць, а ў пэўнай меры і значнасць. З другога боку, прафесійнае мастацтва слова арыентуецца ўсё больш на тую сістэму каардынат, у якой знікаюць выразныя прыкметы нацыянальнага. Таму радавонная памяць, спрадвечная існасць, традыцыйныя прынцыпы вобраза-творчасці за рэдкімі выключэннямі не вывучаюцца разам на матэрыяле фальклору і прафесійнай літаратуры апошняга часу.

Каб атрымаць глыбокае разу-

менне духоўнага генатыпу, неабходна сабраць поўныя звесткі пра частотнасць тэм, матываў, вобразаў у мастацтве, вызначыць іх “узрост”, функцыянаванне ў розныя часы, дачыненне да сферы сакральнага, уплыў на развіццё агульнай вобразнай сістэмы і на эстэтычныя традыцыі. Такія абагуленыя распрацоўкі, на жаль, пакуль што няма. Таму паспрабуем ак-

раць-кветку; досвітак, калі падліць ужо, як “сонца грае”. Важна падкрэсліць: Купалле -- не свята Іаана Хрысціцеля, а пярэдадзень, а ў ім самім пры пільным разглядзе вылучаюцца яшчэ дзве папярэднія (самому Івану Дню) пары — купальская ноч і (асобна) світанне.

Падобна да Купалля беларускі народны календар вызначае цэлы шэраг вялікіх святаў. Вось мем Каляды. Гэта не пачатак новага года, як у старажытным лацінскім значэнні. І не пачатак новага года, як замацавана заходнехрысціянскай традыцыяй. Гэта і не сам Дзень Ражства Хрыстовага, а пярэдадзень яго. Тое самае прыкладна і са Шчадрухаю, Шчодрым вечарам (перад Новым годам), і Граміцамі (Стрэннем Госпада), і Благовешчаннем Багародзіцы, якому папярэднічае язычніцае, менавіта ў беларусаў захаванае, свята Камаедзіцы. Вядома, тут узнікае асобны аспект — спалучэнне паганскіх святаў з хрысціянскімі, што патрабуе самастойнага разгляду.

рэспіца беларускае нацыянальнае светаадлюстраванне паводле ўласных даследчыцкіх вынікаў.

Шматлікія назіранні паказваюць, што існуе спецыфічны беларускі хранатоп (сваё адчуванне часу і прасторы). Пры ўвасабленні прасторавага руху творы фальклору і прафесійнага мастацтва беларусаў значна часцей і выразней, чым, напрыклад, рускіх, украінцаў, палякаў, а тым больш генетычна аддаленых народаў, увасабляюць засяроджанасць на мяжы, сумежжы, перасеку, развіліне, раздарожжы, ростані, скрыжаванні. Прымушае задумацца і своеасаблівае мадэль утварэння назваў бакоў свету: поўдзень і поўнач, а таксама наяўнасць такіх паняццяў як небасхіл, небакрай, небаскат.

Рух часу ў беларускім светаадлюстраванні таксама набывае своеасаблівыя акцэнты на стадыях пераходу. Скажам, часцей пазытуецца вясна і: вясень, а не зіма ці лета. Спецыфічна беларускае — вылучэнне пярэдадзін, конадзін, надойсця.

Пра гэта яскрава сведчыць народны календар. Чамусьці асаблівае значэнне беларусамі надаецца свята, якое, апроч усяго, мае надзіва шмат сімвалічна-персаніфікацыйных назваў: Купалле, Купаллэ, Купалля, Купаллялэ, Купала, Купалейка, Купало, Купава, Купайла, Купайло, Купалка, Купалачка, Купалінка, Купальнічка, Купалеш, Купаліі, Купалочка, Купальнічка, Купальская ноч... Пад любым найменнем, пры ўсіх варыянтах абрадаў гэтае свята азначае не што іншае, як мяжу прыродных цыклаў, сонцаварот перад стадыяй новага кола, надойсце касмічных зрухаў. Не выпадкова, што ў купальскіх абрадах асаблівае значэнне маюць узмёжныя фазы -- змярканне, калі вогнішчы распальваюцца; поўнач, калі трэба шукаць папа-

Паказальна, што мастацтва беларусаў далёка не аднолькава адлюстроўвае поры дня. Назіраецца большая ўвага да вечара і раніцы, зноў-такі памежных фазуў. Асабліваю сямантыку, нават у параўнанні з мастацтвам блізкароднасных этнасаў, беларусы надалі раніцы. Не валодаючы надзейнай статыстыкай, спынімся на такім прыкладзе: прозвішчы мянушкі станоўчых герояў беларускіх казак утвараюцца дзволі часта па асацыяцыі з гэтай парой: Іван Світаннік, Ранішнік, Заранка, Заравы, Зоркін. Іншыя часы дня да казачнай анамастыкі не маюць такога дачынення.

Самая ўлюбёная “візія неба” -- не дзённая. І не ўраўнаважана начная. Сонца, натуральна, па жыццядайнасці, уплыву на парадак жыцця нішто не змяніць. Але выходзіць як быццам адпаведна выразу народнаму: за працаю сонца не бачым. Затое ў лірычным сузіранні больш за ўсё прыкмятаюцца зоркі-зінікі, месяц-маладзік, таксама зорка-дзяніца і поўня. Як бачым, у іх таксама значэнне пераходнасці, мяжы змянаў. А яшчэ варта асобна адзначыць такі беларускі вобраз, які не мае, відаць, аналагаў, -- “Сонца маладзіковае”.

З шырока распаўсюджаных у фальклору і трывала замацаваных у сучасным мастацтве можна яшчэ назваць наступныя вобразы: вясілек, грушадзічка, жалейка, курган, крынца, шпышына...

Пералік гэты можна доўжыць, але ён нічога не дае без аналізу і сінтэматызацыі, якая патрабуе асобнай гаворкі.

Гэтым разам наша задача была ў тым, каб скласці агульнае ўяўленне пра “апазнавальныя знакі” духоўнага генатыпу беларуса скрозь прызму мастацтва.

Іван ЧАРОТА.

І ЗНОЎ ПРА КРЫЖ ЕФРАСІННІ ПОЛАЦКАЙ

БУДЗЕМ ВЕРЫЦЬ У ЦУДЫ

У адным з апошніх нумароў “Звязды” пад рубрыкай “Сенсачыя?” надрукавана заметка “Магчыма, Крыж Ефрасінні Полацкай і не пакідаў Магілёў?” Адказ на гэтае пытанне спрабуе даць КДБ...

Як стала вядома з інтэрв’ю, якое даў газеце “Магілёўскія ведамасці” супрацоўнік прэс-групы ўпраўлення КДБ Рэспублікі Беларусь па Магілёўскай вобласці Сяргей Багдановіч, следчыя мерапрыемствы па пошуку вялікай гістарычнай і мастацкай каштоўнасці беларускага народа — Крыжа Ефрасінні Полацкай далі пэўны пльн. Пошукі рэліквіі, якая знікла ў

час апошняй вайны, працягваюцца ўжо 4 гады. Цікава, што, як мяркуе следства, магчыма, Крыж і не пакідаў Магілёў. Гэта адна з пяці версій, якая адрацоўваецца следчымі камітэта. Другая з асноўных версій арыентуецца на тое, што Крыж разам з іншымі каштоўнасцямі быў эвакуіраваны ў Расію. У бліжэйшай будучыні, як заўважыў Сяргей Багдановіч, будзе праведзены шэраг мерапрыемстваў, якія павінны значна прасвятліць сітуацыю ў гэтым плане, і тады можна будзе гаварыць аб канкрэтных выніках.

З пытаннем, ці можна сёння што-небудзь сказаць аб нашай

нацыянальнай рэліквіі нумар адзін — Крыжы Ефрасінні Полацкай, — наш карэспандэнт звярнуўся да кіраўніка Скарынаўскага цэнтра і старшыні камісіі “Вяртанне” Адама Мальдзіса, які расказаў наступнае:

— Мяне не пакідае думка, што ён знаходзіцца ў ЗША. У свой час мы з Пятром Краўчанкам хадзілі ў Нью-Йорку ў Фонд Пірпонта Моргана, і там былі пэўныя моманты, якія нас насяроджвалі. Калі б Крыж не было на тэрыторыі ЗША, адказ на наш запыт быў бы іншым. На наш зварот адказу не было прыкладна два месяцы, а потым паведамілі: “У Фондзе Пірпонта

Моргана гэтага Крыжа няма, а за іншыя прыватныя калекцыі мы ручацца не можам”. Падставы лічыць, што Крыж Ефрасінні Полацкай захоўваецца недзе ў Амерыцы, ёсць. І магчыма, што ён трапіў у Амерыку не праз Германію, а праз Расію. Апошнім часам у магілёўскай прэсе (а менавіта ў Магілёве захоўваўся Крыж) з’явіліся публікацыі пра людзей, якія вывозілі каштоўнасці ў Маскву, дзе іх у банку аглядаў Берыя. Але гэта не выключае магчымасці таго, што яны потым маглі з Масквы трапіць у Амерыку, а маглі і асесці ў прыватных зборах у Расіі. Але я не страчаю надзеі, што Крыж Ефрасінні Полацкай будзе знойдзены. Я, як кіраўнік Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, папрасіў балгарскую беларусістку Венету Георгіеву-Козыраву звярнуцца да славу-

тай Вангі. Дык вось Ванга сказала: “А чаго гэта беларусы непакояцца? Праз пару гадоў іх Крыж знойдзецца”. Другая ж балгарская прадказальніца намалаявала цэлы план таго, як “падарожнічаў” Крыж Ефрасінні Полацкай, і нават апісала дом, дзе ён цяпер знаходзіцца. І зноў усе шляхі вядуць у ЗША, і зноў узнікае прозвішча Моргана. Прадказальніца, якая ніколі не чула гэтага прозвішча, без усялякай падказкі, доўга мучылася, гаворачы “Мер...”, “Морс...”, нарэшце, вымавіўшы -- “Морган”, і назвала штат, дзе, на яе думку, цяпер знаходзіцца Крыж. Падставы для пошуку ёсць, але зноў-такі, хто гэтым зоймецца?

Будзем верыць Ванзе, што праз пару гадоў Крыж Ефрасінні Полацкай з’явіцца... Будзем верыць у цуды...

Марыя ДУБОУКА

МАЕ САНАТОРЫ І КУРОРТЫ

УРЫВАЧНЫЯ ЎСПАМІНЫ

Гаспадыня дазволіла мне рваць бацвінне з буракоў, і я варыла бацвінню, вельмі смачную, а людзі праходзілі міма і казалі: "А божа ж, траву ядуць". Там вельмі мала ўжываюць агародніну. Усё больш мучное, хлебнае.

Мыліся мы ў лазні па-чорнаму. У хуткім часе пераехалі ў пакой ад школы — пакой адзін, вельмі вялікі, колішні клас. З прадуктамі ў вёсцы было цяжка, але Уладзімір Мікалаевіч хадзіў у ягады і грыбы, нарыхтавалі мы бульбы, капусту, збіраліся зімаваць. Алік бегаў то да бацькі ў кантору, то заходзіў у І клас, які знаходзіўся ў тым жа доме, дзе мы жылі, і сядзеў там за партай альбо, часцей за ўсё, быў у полі, дзе капалі бульбу і пяклі яе ў попелу. Яго гарадскі выгляд прыцягваў увагу, усе яго запрашалі да свайго вогнішча, ён наядуся печанай бульбы на восеніскім моцным паветры, дамоў прыбываў толькі піць. Пап'е малака і зноў збяжыць. І ніколі больш у яго не было такой кругленькай, ружовенькай мордачкі, як там. Усё ішло добра. Але ў адзін непагодны восеніскі дзень на пачатку лістапада з'явіўся верхавы з пакетам — Уладзіміру Мікалаевічу неадкладна з'явіцца з рэчамі ў раённы аддзел ДБ. Навошта, для чаго, ці надоўга — нічога не вядома. Ён паехаў, а я засталася адна ў глухім незнаёмым сяле з маленькім дзіцем.

Пазней я атрымала паведамленне ад Уладзіміра Мікалаевіча, што яму загадана ехаць у Чэбаксары. І зноў жа не зразумела: ці ў турму, ці ў ссылку, і што ж мне тут рабіць. Я заварэла. Забалелі вушы. Спачатку лячылі вушы: кампрэсы і іншае. Я не магла легчы ні на адзін бок, сядзела і зрэдку, сядзела ў пасцелі, драмала. Урэшце, фельчар здагадаўся і даў мне бром. Мне стала лягчэй, і тут прышоў ліст з Чэбаксараў ад Уладзіміра Мікалаевіча, у якім ён пісаў, што ўладкаваўся на працу, атрымаў пакой і каб я збіралася. Збірацца, а як ехаць? Я вырашыла ехаць на конях. Выехалі мы з Алікам у зімовыя каникулы. Наняла я двух фурманаў, у калгасе далі двух коней, на адных санях зрабілі кібітку крытую для мяне і сына, на другія пагрузілі рэчы і адправіліся. 200 кіламетраў мы ехалі чацвёрта сутак. Лес, прыпынкі толькі на кардонах. Зімовыя дні кароткія, спытаць дарогу ў пракожных мае фурманы баяліся, каб не выдаць, што мы здаліся. Малому вельмі цяжка было сядзець цэлы дзень апранутаму, у падушках і коўдрах. Я і казкі яму расказвала, і, як магла, забавляла, а ў самой моташна на душы: едзе ж я ўжо 3-ці дзень, потым — 4-ты дзень. Адкуль я ведаю, магчыма, Уладзіміра Мікалаевіча там ужо няма. Магчыма, ужо нейкае новае распараджэнне перакінула яго бог ведае куды, і да каго я прыеду? І навошта? У дарозе, на прыпынках, пакуль у печцы разагрывалася ежа, Алік нерваваўся, не мог дачкацца, і я звярнула увагу, што мае фурманы адразу, як толькі зойдуць у хату, пачынаюць есці. Аказваецца, яны клалі сабе за пазуху што-нішто на першы момант, каб не замёрзла. Я таксама пачала так рабіць. Загарну ў чыстую анучку або паперку піражок ці што там было, і мой Алік адразу меў што з'есці, як толькі распранаўся. Адзін начлег быў жудасны. Я ўсю ноч здымала з яго тараканаў.

ЧЭБАКСАРЫ

У Чэбаксарах Уладзімір Мікалаевіч уладкаваўся сакратаром арбітражу ў Чувашскае. Фактычна ён ужо ў Яранску веў юрыдычную працу, так што яна для яго ўжо была знаёмая. У яго была вельмі добрая памяць, законы ён ведаў, вывілься дыпламатычны здольнасці. Так што, будучы сакратаром, ён па сутнасці быў кансультантам. Усе самыя цяжкія справы праводзіў ён. Дастаткова скажаць, што калі трэба было выехаць у Горкі па арбітражных справах, то камандзіравалі яго, нягледзячы на тое, што дзеля гэтага начальству Чувашскага трэба было хадзіць перад НКВС аб спецыяльным дазволе на выезд Уладзіміра Мікалаевіча за межы ўстаноўленага месца высылкі.

Ён валодае здзіўляючай упасцівасцю "абрастаць" людзьмі, сімпатыямі, і сам прывікае да месца, да работы, да людзей, мабыць таму, што шмат сябе укладвае ў працу, сардэчна, душэўна ставіцца да ўсіх людзей, якія яго акружаюць, з прыемнасцю дапамагае і вучыць тых, хто менш за яго ведае, прычым ніколі не паказвае сваёй перавагі, радуецца поспехам маладых і тых, хто рас-

це на працы. Праз нейкі час яму далі квартэру ў доме Чувашскага, пры якім быў лапак зямлі.

Я прыехала з сынам у Чэбаксары ў зімовыя каникулы і нават не спрабавала шукаць педагагічную працу ў сярэдзіне навучальнага года (здаецца, 1933-34). Выпадкава даведалася, што пры школьна-прафілактычнай амбулаторыі НК Здрава ёсць вакантнае месца педлага. Хаця педагагічная і псіхалагічная падрыхтоўка ў мяне была даволі добрая, але ж я некалькі гадоў не сачыла ні за літаратурай, ні за практычнай працай у гэтай галіне і брацца за зусім самастойную работу без кіраўніцтва нейкі час не адважалася, але выбару не было, працаваць трэба было, і я падала заяву і была залічана педалагам пры школьнай амбулаторыі.

Пачала я з таго, што пайшла ў школы (іх было 4 — 2 дзясцігодкі, 1 сямігодка і 1 пачатковая), устанавіла сувязі з настаўнікамі, у якіх былі цяжкія дзеці (слабыя вучні, недысцыплінаваныя), каб дапамагчы ім разабрацца ў прычынах і ліквідаваць гэтыя прычыны. Работа была цікавая і ў многіх выпадках вельмі эфектыўная, таму што зацікаўлены ў ёй былі і ўрачы, і настаўнікі, і бацькі. Я рабіла даклады аб выхаванні дзяцей на бацькоўскіх сходах. Водзівы аб маіх дакладах былі добрыя.

Аліка мы ўладкавалі ў дзіцячы сад. Па пастаноўцы працы ён быў добры, але памышканне было цеснае, дзіцяці было шмат, і Алік вельмі там стамляўся. Чакалі ліпеня 1935 года — канца тэрміну высылкі. Надыйшло 20 ліпеня, і нас напаткаў новы ўдар. Тэрмін высылкі прадоўжылі на два гады, без тлумачэння прычыны. Уладзіміра Мікалаевіча гэта проста падразала. Не ведаю, аб чым ён думаў, а толькі сеў на падлогу, сціснуў рукамі галаву і друга так сядзеў. Аб чым ён думаў? Можна, аб тым, што калі можна адзін раз прадоўжыць тэрмін, то чаму нельга гэта зрабіць і далей, і да якога ж часу?

Мне было вельмі цяжка глядзець на яго, але дапамагчы я нічым не магла. Наступны 1936 год абрынуўся на мяне пастановай аб скажэннях у педагагічнай працы.

З педагагічнай працы я перайшла на педагагічную, узяла першы клас. Прапа-ноувалі ў НКА быць інспектарам, але мне захачелася на практычную работу.

На восеніскіх канферэнцыях настаўнікаў ставіліся даклад аб скажэннях у педалогіі і, зразумела, што кіраўнікі іх разлічвалі, што я павінна дапамагчы ім у выкрывіцці скажэнняў. Я не спраўдзіла іх надзей. Два разы перапынялі канферэнцыю і ўгаворвалі мяне выступіць. Я сказала, што выступаць так, як ім трэба, не магу, а выступаць так, як я магу, — гэта пэўна ім не спадабаецца. "Вядома, не", — сказалі мне і ўсё ж, нягледзячы на гэта, без папярэджання далі мне слова, верагодна, тайна спадзеючыся, што я не асмелюся выступіць так, каб гэта не спадабалася кіраўніцтву, тым больш, што я ж ужо была прызначана настаўніцай, як настаўніца ўдзельнічала на канферэнцыі, г. зн. была ў поўнай залежнасці. Я ўстала і каротка сказала, што так, я сапраўды вяла педагагічную працу, прычым у сваёй працы карысталася метадамі і інструкцыямі, якія атрымлівалася з цэнтра. "Я думаю, усім нам будзе цікава і карысна паслухаць настаўнікаў, з вучнямі якіх праводзілася работа. Хай яны скажуць, якую шкоду прынесла гэта праца".

Ніхто не выступіў, калі не пічыць адной вельмі дрэннай настаўніцы, якую трывалі на гэтай працы з меркаванняў гуманнасці: удава ці пакінутая жонка, трое дзяцей, змучаная да крайнасці, занятая сваімі сямейнымі справамі. Сама неўрастанічка, прытым нястрыманая, яна не ўмела ўстанавіць дысцыпліну ў класе і казала, што ў яе "жахлівыя дзеці". А я спрабавала заверыць яе, што прычыннай дрэннай дысцыпліны ў класе з'яўляецца яна сама. І ёй гэта не спадабалася, і яна пралепятала нешта нечлена-раздзельнае, а паколькі яе вельмі добра ведалі і адміністрацыя, і настаўнікі, то наступленне гэтае зрабіла ўбогае ўражанне і яго ніхто не мог усур'ез прыняць.

Работу ў школе я пачала, узбройўшыся ўсім новым, што дала метадыка да гэтага часу, паколькі ўлетку я была ў Маскве і многае пераняла ад сваіх таварышаў па вучобе і працы ў Маскве. Адна з іх, якая працавала тады ў метадычнай кабінце, даведаўшыся, што я жонка Дубоўкі, які зараз у ссылцы, сказала: "Дубоўка — гэта вялікае дзіця" (яна ведала яго, калі працавала ў Мінску, і ён зрэдку туды прыязджаў).

БЫЎ ЯК ПАХОДНЯ

[Заканчэнне. Пачатак на 4-й стар.]

У такіх умовах і Міхась Ткачоў у 1968 годзе паступае ў аспірантуру пры Інстытуце гісторыі АН Беларусі з намерам даследаваць запаты час беларускай дзяржаўнасці — эпохі Палацкага княства і Вялікага Княства Літоўскага. Аднак ідэалагічныя органы дапускалі толькі вывучэнне сацыяльна-акадэмічных пытанняў сярэднявечча. Дазвалялася пісаць пра тое, як цяжка і потна працаваў беларускі селянін на "літоўскіх феодалаў і польскіх панноў" і як ён ледзь не з часоў маманта імкнуўся "уз'яднацца са старэйшым братам".

Таму малады даследчык выбірае, на першы погляд, "бясскрыўдны" тэмы кандыдацкай, а затым і доктарскай дысертацыі па абарончаму доўлідству і арганізацыі абароны беларускіх земляў у эпоху сярэднявечча. Плёнам навуковай працы стаў цэлы шэраг артыкулаў і кніжак, і з іх чытач даведаўся пра велічныя часы беларускай мінуўшчыны, што нашы продкі былі не толькі руплівымі земляробамі і рамеснікамі, але і бясстравістымі ваярамі і выдатнымі палкаводцамі, што байніцы беларускіх замкаў былі звернуты не толькі да крыжакі Прыбалтыкі і татарскага стэпу, але і ў іншыя кірунках, у тым ліку і на Усход. Найважнейшым палеткам для службы незалежнасці ідэй была моладзь, студэнцкае асяроддзе. Аднак трапіць на выкладчыцкую працу ў родны ўніверсітэт "нацыяналісту" Ткачову было немагчыма. На правініцы партыйны контроль быў слабейшы, і ў 1978 годзе Міхась Ткачоў — ужо выкладчык Гродзенскага педінстытута (зараз гэта ўніверсітэт), а затым і загадчык кафедры. Намаганні вучонага-патрыёта і выдатнага лектара маюць адчувальныя вынікі. Тут паступова фармуецца калектыў аднадумцаў, шмат хто з выпускнікоў далучаецца да навуковай і адраджэнскай дзейнасці.

У 80-я гады стала магчымым пашырыць формы адраджэнскай працы. Распаўсюджваецца "нефармальны" культурніцкі рух. Ён найперш гуртаваўся вакол зберажэння і прапаганды гістарычнай і культурнай спадчыны. Барацьба за захаванне замкаў, бажніц і палацаў была змаганнем за гістарычную памяць, за Беларусь. Сярод суполак, што ўзніклі ў шэрагу гарадоў, найбольшае значэнне набыла мінская "Талака". У Горадні такім масавым патрыятычным аб'яднаннем стала "Паходня", душой і кіраўніком якой, зразумела, быў Міхась Ткачоў.

Потым пачалася гарбачоўская "перестройка". Яшчэ міліцыя на стадыёнах адбіраў у заўзятараў чырвона-

зьяленыя бэсэсэраўскія сцягі, а ўжо пачыналі мроіцца бел-чырвона-белыя штандары. Наступае час для палітычных дзеянняў.

Вясной 1986 года ў Траецкім прадмесці Мінска школьнікі, што сабраліся на "Гуканне Вясны" з бел-чырвона-белымі стужкамі на валасах, былі жорстка збітыя і разганяны "афганцамі", нацкаванымі партарганамі. Гэта выклікала актыўны пратэст у грамадстве. Напружанне расло. А затым чарнобыльскі выбух скалануў увесь кампартыйны гмах у Беларусі. І аказалася, што ў трэціх частках сістэмы не жалезабетон, а гніль і паранія. Рэжым, са старэчых рук якога пачынае выслізваць абсалютная ўлада, яшчэ спрабуе прымяніць сілу на "Дзяды" 1988 года. Але ўжо актыўна фармуецца "Мартыралог Беларусі" — першая фактычна палітычная ўсебеларуская арганізацыя, пачынае дзейнічаць аргкамітэт Беларускага народнага фронту і над шматтысячнымі шэсцямі і мільягамі разнавольнымі птушкамі раскрыліся нацыянальныя сцягі.

Цэнтр вызваленчага руху выразна фармуецца ў Мінску. Таму ўзнікла пільная неабходнасць, каб асоба такога маштабу, як Міхась Ткачоў, была ў сталіцы.

Ужо смяротна хворы, без сталага жыцця, нармальнага харчавання і жончнай апекі — сям'я яшчэ заставаўся ў Горадні — Міхась Ткачоў не шкадаваў сябе ні на працы ў "Беларускай Энцыклапедыі", ні ў навуковых занятках, ні ў палітычнай рабоце, бо ўсё гэта было для Бацькаўшчыны. Ён актыўны і ў "Мартыралогу Беларусі", і ў Беларускай народнай фронце. Сацыял-дэмакрат па перакананнях і нават па характару, ён адразу ж далучаецца да стварэння Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады і становіцца яе бясспрэчным лідэрам. А як ён радаваўся абвясчэнню незалежнасці, фармаванню нацыянальнага войска, узаконенню спрадвечнай беларускай сімволікі!

За лічаныя дні перад смерцю, пераадольваючы знямогу, ён яшчэ едзе ў Сморгонь на сустрэчу з грамадоўцамі...

На Усходніх могілках у Мінску пахаванні беларускага адраджэнца з пачатку стагоддзя Я. Сушынскага і адраджэнца са схілу стагоддзя М. Ткачова. На "Дзяды" да іх прыходзіць шмат моладзі. Значыць, Паходня не згасла. Яна падхоплена надзейнымі рукамі.

НА ЗДЫМКУ: у час сустрэчы з славутым земляком Б. КІТАМ. Міхась ТКАЧОЎ у цэнтры.

Міхась ЧАРНЯЎСКІ.

"ВЕРАСАМ" — 25

Ансамблю "Верасы" споўнілася 25 гадоў. Гэту дату вядомы калектыў адзначыў на стадыёне "Дынама" вялікім канцэртным шоу, якое сумясціла мастацтва і спорт.

Павіншаваць "Верасы" прыехалі члены футбольнай каманды зорак расійскай эстрады "Старко". Яны сыгралі сяброўскі матч з прадстаўнікамі беларускага бізнесу і культуры. А пасля ігры адбыўся чатырохгадзінны канцэрт з удзелам вядомых зорак эстрады Расіі і Беларусі.

НА ЗДЫМКУ: нязменная кіраўніца "Верасоў" Васіля РАІНЧЫКА віншуе Юрый МАЛІКАЎ.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ.

ЗЯМЛЯ ЛЮДЗЕЙ

ЗНІКАЕ ГРАБАЎЁ

На Пухавішчыне Чарнобыль не нішчыў мястэчак і вёсак. Наадварот — прытулак свой у пухавіцкіх мясцінах пасля чарнобыльскай бяды знайшлі перасяленцы “з зоны”... Ды ўсе знікаюць і ў гэтым куточку Беларусі вёсачкі.

Знікаюць, не пакідаючы за сабою ніякіх следоў, тапанімісты нават не разгадалі яшчэ іх назвы. У энцыклапедыях няма пра іх артыкулаў. Добра, калі каторую з памёршых вёсачак згадала раз ці два раённая газета, то застанецца тады радок-сведчанне, радок-памяць.

Вось так і з тым Грабаўём, што калісьці існавала, жыло звычайным вясковым жыццём у Пухавіцкім сельсавеце Пухавіцкага раёна. Калі хто і ведае вёсачку, то толькі ў прасторы паміж цэнтральнай сядзібай калгаса імя Чапаева — Зацітавай Слабадой і вёскай Раўчак.

Жыхары суседняй Зацітавай Слабады расказваюць: некалі ў голае поле, паблізу лесу, прыехаў звычайны чалавек з прозвішчам Грабоўскі. Пачаў будавацца, хутар сабе ладзіць, сад садзіць. Кажуць, што пасля рэвалюцыі яшчэ толькі адна сядзіба Грабоўскіх тут і была. Насыпаў пацяху Грабоўскі дарогу ад свайго хутара да Раўчак (усё ж там вёска, нейкі цэнтр).

Пасля да Грабоўскіх падсяліліся Белавусавы... І яшчэ нехта, і яшчэ... Людзям працавітым, неспакойным даспадобы былі гэтыя мясціны. Лес... Зараз тая мясціна, што падыходзіць да колішняга Грабаўя, як быццам і без назвы — куток

Старынка. Сама ж Старынка — ёмісты пясны масіў. А раней гэты куток быў тэрыторыяй заўважанай і адасобленай. Найперш — па назве. Звалі грабаўскі лес Хмялінец. А што ў прамежку паміж хвойнікам і полем, што парасло кустоўем і алейнікам, усё гэта яшчэ і пятаццаць, дваццаць гадоў назад звалі Грабаўскімі лажкамі. Першы Грабаўскі лажок... Быў і другі, і трэці... Арыенціры для грыбнікоў, для калгасных трактарыстаў, для пастухоў... Pole — вялікае. Тут табе грабаўскім раздолле: жыта сей — не хачу, грэчку, бульбу садзі... Толькі паспявай апрацоўваць.

Відаць, сялянам з Грабаўя крыху зайздросцілі ў вялікіх навакольных вёсках. Таму ж, пэўна, і казалі дзе-нідзе, жахаючыся, што невялікім ураджай будзе, што збажына раней тэрміну пасохне. “А ў Грабаўі дождж ідзе...” Ужо шмат пазней, калі ў вёсачцы пры лесе засталася ўсяго некалькі хат, старыя людзі жорстка-самаіранічна, з болем, што губляецца колішняя маладосць і іх як быццам паселішчаў, казалі і такое: “А што нам у цемры сумаваць... Пойдзем вось у Грабаўе на танцы...”

А тады, перад калгасамі, зможнае грабаўскае жыццё пачало раскідвацца. Белавусавых, Ількевічаў раскулачылі, мусіць, і яшчэ некага. Калгас (а тады ўвайшло Грабаўе асобнай брыгадай у раўчакі “Ураджайны край”) пазабіраў вызваленныя хаты.

А як прыйшлі немцы, той-сёй

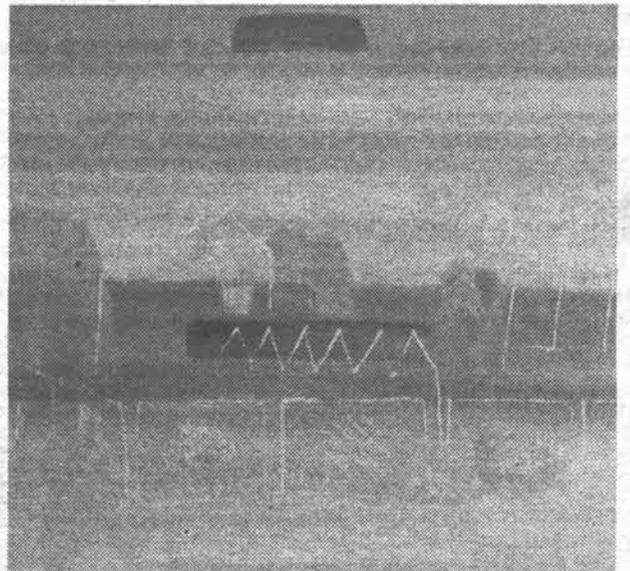
вярнуўся ў Грабаўе. І, лічы, уся вёсачка — мужчынская яе папоява — падалася на службу ў паліцью. Служылі ў Пухавічах, бліжкім да Грабаўя мястэчку. Пазаймалі чужыя хаты. А ў сорака чацвёртым з немцамі ўцяклі. Ужо з самой Германіі іх павярталі.

А Грабаўе жыло яшчэ і пасля вайны. Праўда, распалася брыгада. На працу хадзілі ў Раўчак — на ферму, паляводствам займаліся. Ды і той “ураджайны край” знік — уліўся ў калгас імя Чапаева. А людзі патроху з Грабаўя раз’язджаліся: і непадалёку — у Баравую (яна сёння вымірае), і ў мястэчка Пухавічы, і ў Маркаўшчыну, што бліжэй да шашы, ды і на Раўчак...

Новая бяда спрычынілася ў Грабаўі: вайскоўцы вакол вёскі палігон наладзілі. Танкі, разбітыя палеткі, траншэі, што апырэзвалі і поле, і лес, нібыта ў вайну... Заняткі, вучэнні ў лесе — машыны, ахова... Часам боязна і па грыбы схадзіць... Так і разбегліся ўсе з Грабаўя. Хаты ж хто вывез, хто прадаў на вываз. Спачатку адметным следам-напамінкам заставаліся багатыя на яблыкі, грушы, слівы сады. Цяпер іх аблічча, іх прыналежнасць да вёскі не бачна. Як не бачна і следу грабаўскага. А колькі тых фальваркаў, засценкаў страчана намі ў мінулым стагоддзі?! Колькі хутароў знікла ў XX стагоддзі?! Колькі вёсак і вёсачак вымірае зараз, на нашых вачах?!

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

З АПОШНІХ ВЕРНІСАЖАЎ

У Мінску адбылася выстава-конкурс пад агульнай назвай “Транзіт”. На ёй былі прадстаўлены работы мастакоў з Расіі і Беларусі. Нашу рэспубліку прадстаўлялі чатыры мастакі — Фёдар Ястраб, Васіль Касцючэнка, Сяргей Далідовіч і Мікалай Бушчык.

Конкурс праходзіць у тры этапы: у Волагдзе, Мінску і Маскве.

У Маскве работы будуць экспанаваны ў вельмі прэстыжным месцы — у Цэнтральным ДOME мастака. Карціны мастакоў цікавыя і разнастайныя. У іх адчуваецца жаданне выкарыстаць сучасныя сродкі мастацкага ўвасаблення. У Маскве вызначацца пераможцы.

У Мінску ж прызваныя месцы занялі карціны В. Касцючэнка, М. Бушчыка, Ф. Ястраба.

НА ЗДЫМКАХ: работы С. РАДЗЮКА “Шахматны эцюд”; М. БУШЧЫКА “Паўночная ноч”; Ю. САЛОМКІНА “Страж”.

Наталля РОЎДА.

У батанічным садзе АН Рэспублікі Беларусь прайшла канферэнцыя, якую правялі супрацоўнікі батанічнага сада і прадстаўнікі польскай фірмы. Год назад фірма прадставіла сваё насенне на апрабаванне ў агародніцкі саўгас “Азёрны”. Ураджайнасць гэтых культур перавысіла ўсе чаканні. Цяпер і беларускія агароднікі, садаводы-аматары могуць набываць высокакаснае насенне гароднінных і кваткавых культур гэтай фірмы для пасадкі на сваіх участках.

У час канферэнцыі была разгорнута выстаўка-продаж насення кветак і гародніны, а таксама дэкарэтыўных раслін, вырашчаных на базе гарадскога батанічнага сада.

НА ЗДЫМКУ: выстаўка-продаж дэкарэтыўных раслін.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ.

СПОРТ

ПЕРШЫ КРУГ ПРойДЗЕНЫ

Два тыдні назад футбалісты мінскага “Дынама”, якія ўдзельнічаюць у розыгрышы Кубка УЕФА, з лікам 2:1 выйгралі ў каманды “Аустрыя” (Вена). Гульня праходзіла на полі сапернікаў. Перамогу мінчан над адной з мацнейшых каманд Еўропы многія спецыялісты ацанілі як выпадковую. Казалі, што аўстрыйцы змогуць у гэтых адурачэннях.

Не атрымалася. Ці дынамаўцы моцныя, ці сапернік сёння не той сілы, але факт застаецца фактам: і дома нашы футбалісты абыгралі “Аустрыю” — 1:0. З кім яны сустрэнуцца ў наступным крузе, стане вядома ў бліжэйшыя дні.

У СВАЮ СІЛУ

У Аустрыі завяршыўся чэмпіянат свету па мастацкай гімнастыцы. Беларускія спартсменкі прыехалі сюды без свайго лідэра Вольгі Гонтар. І таму два бронзавыя медалі: Ларысы Лук’янчык — у мнагабор’і і каманды ў групавых практыкаваннях, можна лічыць вынікам заканамерным. Адным словам, зборная Беларусі выступіла ў сваю сілу.

УСЕ СТРАЦІЛІ АЧКІ

Стартаваў чарговы чэмпіянат каманд Балтыйскай лігі па баскетболу сярод жанчын. Гульні першага тура прайшлі ў Мінску. “Ні мясцовы “Гарызонт”, ні вільнюская “Целярына”, ні каўнаская “Лайсве” не змаглі пазбегнуць паражэнняў. І таму гэтыя галоўныя прэтэндэнты на перамогу ў чэмпіянаце набралі пасля першага тура аднолькавую колькасць ачкоў: па пяць.

Яўген ІВАНОЎ.

Намеснік рэдактара
Дзіяна ЧАРКАСАВА

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства “Радзіма”).

НАШ АДРАС:

220005, МІНСК, ПРАСПЕКТ
Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80,
33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках “Голасу Радзімы”, не заўсёды супадаюць.

Газета набрана і зварстана ў камп’ютэрным цэнтры рэдакцыі газеты “Вечерний Минск”. Аддрукавана ў друкарні “Беларускі Дом друку” (220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77). Тыраж 6 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 5002. Падпісана да друку 2. 10. 1995 г.